

DOI: 10.55643/fcaptp.3.56.2024.4403

Ольга Варченко

д.е.н., професор кафедри фінансів,
банківської справи та страхування,
Білоцерківський національний
аграрний університет, Біла Церква,
Україна;
ORCID: 0000-0002-9090-0605

Ольга Варченко

доктор філософії з економічних наук,
асистент кафедри фінансів,
банківської справи та страхування,
Білоцерківський національний
аграрний університет, Біла Церква,
Україна;
ORCID: 0000-0002-3543-6926

Оксана Драган

к.е.н., доцент кафедри фінансів,
банківської справи та страхування,
Білоцерківський національний
аграрний університет, Біла Церква,
Україна;
e-mail: draganok@ukr.net
ORCID: 0000-0001-6431-8825
(Corresponding author)

Катерина Ткаченко

к.е.н., доцент кафедри фінансів,
банківської справи та страхування,
Білоцерківський національний
аграрний університет, Біла Церква,
Україна;
ORCID: 0000-0002-0369-3100

Надія Рибак

к.е.н., доцент кафедри економіки та
економічної теорії, Білоцерківський
національний аграрний університет,
Біла Церква, Україна;
ORCID: 0000-0002-0740-2323

Вікторія Зубченко

к.е.н., доцент кафедри фінансів,
банківської справи та страхування,
Білоцерківський національний
аграрний університет, Біла Церква,
Україна;
ORCID: 0000-0002-1292-1726

Received: 02/04/2024

Accepted: 10/06/2024

Published: 30/06/2024

© Copyright

2024 by the author(s)

This is an Open Access article
distributed under the terms of the
[Creative Commons CC-BY 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

«ЗЕЛЕНІ ФІНАНСИ» В ПОВОЄННОМУ ВІДНОВЛЕННІ УКРАЇНИ: ОРГАНІЗАЦІЙНО- ФІНАНСОВІ АСПЕКТИ

АНОТАЦІЯ

Повоєнне відновлення економіки вимагає перегляду пріоритетів розвитку та пошуку компромісу між економічними, соціальними й екологічними пріоритетами розвитку, які в сукупності мають забезпечити сталий розвиток суспільства. Метою дослідження є вивчення сутності «зелених» фінансів у контексті сталого розвитку на засадах «зеленої» економіки та необхідності повоєнного відновлення України. Для досягнення мети виконано такі завдання: проведено аналіз підходів до розуміння сутності «зелених» фінансів на основі надбань вітчизняної та іноземної літератури, визначено інституційно-організаційне забезпечення «зелених» фінансів в Україні, систематизовано фінансові інструменти «зелених» фінансів.

У дослідженні використано такі методи: діалектичний та історичний – для дослідження еволюції «зелених» фінансів, їхніх фінансових інструментів; індукції та дедукції, системний підхід – для визначення сутності «зелених» фінансів та основних їх аспектів; порівняльний метод – для дослідження активності «зеленого» фінансування в країнах ОЕСР та ін.

Досліджено інституційно-організаційне забезпечення «зелених» фінансів на основі функціонування фіскальних і квазіфіскальних інструментів, які реалізують у сучасній фіскальній системі: екологічного податку, рентної плати в частині використання природних ресурсів, «зелених» облігацій. Визначено недостатньо використаний в Україні потенціал фіскальних і квазіфіскальних інструментів порівняно з міжнародним досвідом, у тому числі на ринках, що розвиваються. Побудовано авторську структурно-логічну схему формування та розміщення публічних фінансових ресурсів для потреб «зеленої» економіки. Рекомендовано повоєнне відновлення України здійснювати на засадах «зелених» фінансів, що можливо реалізувати за такими напрямками: підвищення суспільної поінформованості щодо «зелених» фінансів та впровадження екологічної грамотності населення, запровадження прогресивних ставок екологічного податку та рентної плати тощо; перегляд підходів до формування бюджету й унесення надходжень екологічних податків до спецфонду бюджетів; забезпечення диверсифікації фінансування для реалізації проєктів екологічного спрямування; створення передумов для запровадження ринку зелених облігацій, емітентами яких будуть держава, місцеві органи влади та суб'єкти господарювання тощо.

Ключові слова: зелені фінанси, зелене фінансування, зелені облігації, зелені кредити, екологічний податок

JEL Класифікація: Q20, Q32

ВСТУП

З лютого 2022 року Україна перебуває в умовах війни, яка завдає величезних втрат у збитків економіці, екології, суспільству загалом. Незважаючи на продовження воєнних дій, окупацію окремих територій та звільнення окремих територій України, наукова спільнота, державні та муніципальні управлінці, міжнародні експерти обговорюють потреби й можливості повоєнної відбудови країни. Одним із прикладів

такої дискусії є обговорення в січні 2023 року представниками Єврокомісії перспектив повоєнної відбудови України на «зелених» засадах із подальшим упровадженням Європейського зеленого курсу.

Водночас, наукова спільнота (Тарасова О.) декларує ризики відмови від упровадження «зелених» технологій і «зелених» фінансів через наміри власників бізнесу відновлювати втрачене виробництво, основні засоби, наміри представників регіональної та місцевої влади – наміри швидкого відродження будь-якого бізнесу на своїй території, забезпечення зайнятості населення та наповнення місцевих бюджетів [29, с. 169]. Таким чином, існує потенційний ризик перерозподілу пріоритетів фінансових витрат на відновлення України не на користь «зеленої» економіки, а простого відновлення виробничого та інфраструктурного потенціалу, що становить потенційну загрозу екології.

До повномасштабного вторгнення очікувалося, що до 2030 року Україна зможе залучити через випуск «зелених» облігацій як основного фінансового інструменту «зелених» фінансів 36 млрд дол. США. За даними Міжнародної фінансової корпорації (IFC), потенціал українського ринку послуг з енергоефективності та «чистої» енергетики до 2030 року становив 73 млрд дол. США. Однак руйнування, спричинені воєнними діями РФ, вимагають фінансування, на порядок вищого від заявленого до початку воєнних дій через необхідність відновлення виробничих та інфраструктурних об'єктів.

ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ

Проблематику концептуальних засад «зелених» фінансів досліджують зарубіжні та вітчизняні вчені.

Одним із перших визначень «зелених» фінансів є визначення Салазар Дж. (Salazar J.), відповідно до якого, це ефективна інвестиційна та фінансова діяльність, яка створює екологічні вигоди для підтримки сталого розвитку, і це інноваційна теорія, яка поєднує екологічну та фінансову індустрію [26]. Салазар Дж. досліджував на прикладі Китаю зв'язок між «зеленими» фінансами та структурою промисловості, а також вплив «зелених» фінансів на підтримку модернізації промислової структури. На основі емпіричного дослідження вчений довів тісний зв'язок зеленого фінансування й промисловості: зелене фінансування може ефективно підтримувати модернізацію промислової структури; «зелені» кредити та «зелені» цінні папери – це провідна сила модернізації промислової структури Китаю [26].

Прихильниками такого підходу до визначення «зелених» фінансів через поєднання екологічної та фінансової складової є окремі китайські вчені [4, 31]. Так Ванг Я., Чжі Ц. (Wang Yao & Zhi Qiang) досліджували «зелені» фінанси як інструмент для кращого досягнення екологічної рівноваги, охорони навколишнього середовища, фінансування в царині відновлюваної енергетики, а не самостійний вид економічних відносин чи фінансових інструментів [31]. На їхню думку, «зелені» фінанси – це нова фінансова модель для захисту навколишнього середовища з економічними прибутками, акцентуючи увагу на «зелених» і «фінансах» [31, с. 311]. В основу сутності «зелених» фінансів учені заклали нетиповий для розуміння цієї складової фінансів економічний прибуток, що може генеруватися за надання в тимчасове користування коштів для екологічних проєктів, а також захист навколишнього середовища та досягнення сталого використання ресурсів. Ванг Я. та ін. [32] у наступних публікаціях досліджували на прикладі Китаю показники «зеленого» розвитку та рівня регіонального зеленого розвитку через механізм «зеленої» фінансової реформи (Green Finance Reform) й упровадження інноваційних пілотних зон зеленого розвитку (Innovation Pilot Zone). Результати досліджень показали, що «зелені» фінанси сприяли модернізації промислової структури й технологічним інноваціям [32]. Подальші дослідження інших китайських учених показали, що «зелене» фінансування не лише може впливати на модернізацію промислової структури, а й бути реалізованим у сільському господарстві. На думку вчених, «зелені» фінанси безпосередньо сприяють зниженню викидів вуглецю в сільському господарстві не тільки через скорочення викидів [21, 27], але й опосередковано – шляхом оптимізації структури сільськогосподарської промисловості й скерування сільськогосподарського технологічного прогресу [32].

Озілі П. К. (Ozili P. K.) досліджував «зелені» фінанси у взаємозв'язкові з цифровими фінансами, зеленими фінансами та соціальними фінансами, причому доведено доцільність синергії цифрових, зелених і соціальних фінансів для сприяння сталому фінансовому, соціальному та екологічному розвитку [24]. Учений визначає економічний прибуток як одну з ознак «зелених» фінансів, а самі «зелені» фінанси називає підходом до управління грошима, який поєднує економічні прибутки із захистом навколишнього середовища [24, с. 5]. Доповнюючи дослідження економічного напрямку «зелених» фінансів, учений обґрунтовує низьку зацікавленість інвесторів екологічними інвестиційними проєктами, «зеленими» інвестиціями й цінними паперами через низьку рентабельність. Таким чином, сутність «зелених» фінансів формувалася на тріаді вихідних ознак: сталий розвиток, охорона навколишнього середовища та прибуток.

Інший напрям визначення суті «зелених» фінансів можна умовно назвати інвестиційним через ототожнення з інвестиціями. Хене Н. (Höhne N.), Хосла С. (Khosla S.), Фекете А. (Fekete H.), Гілберт А. (Gilbert A.) вважають, що «зелені фінанси – це широкий термін, який може означати фінансові інвестиції, що спрямовуються в проекти та ініціативи сталого розвитку, екологічні продукти та політику, яка заохочує розвиток більш стійкої економіки» [13, с. 7]. Поняття «зелені фінанси» включає кліматичні фінанси, але не обмежується ним. Як альтернатива – контроль промислового забруднення, водовідведення тощо. Дослідницька група G20 визначає зелені фінанси як «фінансування інвестицій, які забезпечують екологічні переваги в ширшому контексті екологічно сталого розвитку. Ці переваги для навколишнього середовища включають, наприклад, зменшення забруднення повітря, води та землі, скорочення викидів парникових газів, підвищення енергоефективності при використанні існуючих природних ресурсів, а також пом'якшення наслідків зміни клімату та адаптацію до них та їхні супутні переваги» [11]. Такому визначенню можна знайти опозицію в науковій літературі. Задек С. та Флінн С. (Zadek S. & Flynn C.) за результатами Женевських міжнародних фінансових діалогів (2013) визначили, що поняття «зелені фінанси» часто використовують як синонім до зелених інвестицій. Однак на практиці «зелені» фінанси є ширшим поняттям, що включає більше, ніж інвестиції. Найважливішим є те, що вони включають операційні витрати на «зелені» інвестиції, які не включені у визначення «зелених» інвестицій. Наприклад, «витрати на підготовку проекту та витрати на придбання землі, обидва з яких є не лише значними, але й можуть створити певні проблеми з фінансуванням» [33, с. 7-8]. Продовження опонування розумінню суті «зелених» фінансів через інвестиції суперечить сутності фінансів, що забезпечують розподіл і перерозподіл фінансових ресурсів через такі інструменти як оподаткування, страхування, бюджетне фінансування, акціонування тощо.

PwC (провідна міжнародна компанія з менеджменту та консалтингу) визначила зміст «зелених» фінансів для потреб банківського сектора: «зелені» фінанси визначаються як фінансові продукти та послуги, які враховують екологічні фактори під час прийняття рішень про кредитування, моніторингу та ризик-менеджменту, що надаються для екологічно відповідальних інвестицій (environmentally responsible investments) і стимулювання низьковуглецевих технологій, проектів, галузей і підприємств» [10, с. 15].

Визначення «зелених» фінансів у досить вузькому значенні пропонують пакистанські вчені, розуміючи виключно «фінансування пом'якшення наслідків зміни клімату» [15].

Лінденберг Н. (Lindenberg N.) визначила «зелені» фінанси як комплексну категорію, що характеризує процес фінансування державних і приватних зелених інвестицій; процес запобігання, мінімізації та компенсації шкоди навколишньому середовищу та кліматові; процес фінансування державної екологічної політики, яка заохочує реалізацію проектів та ініціатив щодо пом'якшення шкоди для навколишнього середовища; сукупність компонентів фінансової системи, які спеціалізуються на зелених інвестиціях, таких як Зелений кліматичний фонд або фінансові інструменти для зелених інвестицій (наприклад, зелені облігації та структуровані зелені фонди), включаючи правові, економічні та інституційні рамкові умови [20].

Полеміка визначення сутності в українській науковій літературі обмежена. Однак варто зауважити про визначення «зелених» фінансів як економічної категорії. Таке визначення має бути першочерговим, оскільки фінанси є економічною категорією. На думку Дубко А. С., ««зелені» фінанси – сукупність економічних відносин щодо мобілізації, розподілу та цільового використання коштів на реалізацію проектів екологічного розвитку та інших програм природоохоронного характеру» [6, с. 113].

Карлін М. та інші визначають «зелені» фінанси «як фінансові відносини, суб'єкти та фінансові заходи, що забезпечують умови сталого розвитку і є важливим елементом фінансово-економічного регулювання природокористування на всіх рівнях» [14, с. 151; 3] або «сукупність фінансових відносин між окремими країнами світу, а також усередині цих країн із приводу використання фінансових важелів, інструментів, норм і нормативів, які сприяють збереженню й покращенню кліматичних умов із метою належного відтворення факторів виробництва» [14, с. 150].

На думку Гацької Л. П., «зелені» фінанси описують широкий перелік фінансових засобів та інструментів для екологічно орієнтованих технологій, проектів, які можна розглядати в широкому та вузькому значенні: у вузькому значенні — це сукупність фінансових продуктів і послуг (таких як кредити, кредитні карти, страховки або зелені облігації), розробка, виробництво і використання яких спрямоване на зниження екологічних і кліматичних ризиків розвитку; у широкому значенні — це фінансові механізми стимулювання (субсидування) відновлюваної енергетики; фінансові інститути, що спеціалізуються на «зелених» інвестиціях, забезпечують фінансування або хеджування таких інвестицій» [12, с. 21].

Водночас, можливості й перспективи впровадження «зелених» фінансів в українські реалії визначали вчені в контексті розвитку екологоорієнтованої економіки (Тарасова О. [29]), використання кліматичного маркування як інструменту зеленого бюджетування (Жибер Т. [35], Козарезенко Л. В. [18]), провадження й реалізації «зеленого» інвестування, побудови «зеленої» фінансової структури та її фінансових інструментів (Захарченко Н. В. [34], Борисенко Н. В., Комісарук Н. О. [16]), обґрунтування перспективних джерел фінансування зеленого курсу та його інструментів (Диба М. І. та Гернего Ю. В. [7]), розбудови механізмів державної політики сталого розвитку «зеленої» економіки (Латинін М. та Біловіцька Ю. [19]).

На основі дослідження підходів до розуміння сутності «зелених» фінансів визначено суттєві відмінності в зарубіжній та українській науковій літературі. За підходами іноземних учених, суть «зелених» фінансів визначають через інвестиційну складову екологічних проєктів для забезпечення сталого розвитку. Вітчизняна наукова спільнота закладає в суть «зелених» фінансів економічні відносини, спрямовані на охорону навколишнього середовища та сталий розвиток.

У другій половині XX ст. фінансова наука отримала новий напрям дослідження, що виокремився в окрему концепцію «зелених» фінансів, незважаючи на наявні попередні дослідження кредитних, фінансових аспектів екологічних процесів і явищ представниками класичної школи політичної економіки, кейнсіанцями, інституціоналістами.

1989 року було опубліковано працю «План «зеленої» економіки» (Blueprint), у якій Пірс Д. В. (Pearce David W.), Маркандья А. (Markandya Anil), Барб'є Е. Б. (Barbier Edward B.) дали характеристику «зеленої» економіки як такої, що є більш ефективною та раціональною у використанні планетних ресурсів і з можливістю відновлення природи [25]. Саме з цієї праці почалося впровадження в науковий і практичний обіг нової економічної та фінансової термінології, яка розширилася до «зелених» фінансів, «зеленого» фінансування, «зелених» активів, кліматичних фінансів, «зелених» інвестицій, «зелених» облігацій тощо.

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ

Метою роботи є дослідження сутності «зелених» фінансів у контексті сталого розвитку на засадах «зеленої» економіки та в умовах необхідності повоєнного відновлення України. Для досягнення окресленої мети виконано такі завдання:

- визначено інституційно-організаційне забезпечення «зелених» фінансів;
- систематизовано фінансові інструменти «зелених» фінансів.

МЕТОДИ

У дослідженні було використано такі методи: діалектичний та історичний – для дослідження еволюції «зелених» фінансів, їхніх фінансових інструментів; індукції та дедукції, системний підхід – для визначення сутності «зелених» фінансів та основних організаційно-фінансових аспектів; порівняльний метод – для дослідження ступеня активізації «зеленого» фінансування в країнах ОЕСР та ін.

РЕЗУЛЬТАТИ

Належне впровадження «зелених» фінансів для повоєнного відновлення України вимагає визначення організаційного та фінансового аспектів. Організаційний аспект «зелених» фінансів передбачає обґрунтування інституційної складової, яка на сьогодні представлена Міністерством захисту довкілля та природних ресурсів України, Міністерством енергетики України, Міністерством з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України, Міністерством розвитку громад, територій та інфраструктури України, Міністерством фінансів України, Міністерством аграрної політики та продовольства України, Державним агентством з енергоефективності та енергозбереження України, Державним агентством відновлення та розвитку інфраструктури України, Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку тощо.

Утвердження «зелених» фінансів для повоєнного відновлення України вимагає розширення кола суб'єктів таких фінансових відносин, які мають реалізовувати екологічні проєкти відповідно до власних потреб.

1. Потреба в «зеленому» фінансуванні, що продукується центральними органами влади для забезпечення охорони навколишнього середовища, покращення стану довкілля на території всієї країни та основними суб'єктами якого є центральні органи державної влади, фінансові установи із залучення та обслуговування фінансування (комерційні банки, інвестиційні фонди, спеціалізовані фонди, Національний банк України, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку тощо), залучені міжнародні фінансові та природоохоронні організації. Однак «повоєнне відновлення України актуалізує заснування нових інституцій. Ними можуть бути Фонд відновлення майна та зруйнованої інфраструктури; Фонд відновлення та трансформації економіки; Фонд підтримки малого та середнього бізнесу» [17, с. 27].
2. Потреба в «зеленому» фінансуванні, що продукується місцевими органами влади для забезпечення регіональної чи місцевої охорони навколишнього середовища, покращення стану довкілля на території окремої громади чи області відповідно до загальнодержавних вимог і стандартів. Основними суб'єктами є місцеві органи влади, центральні органи державної влади, фінансові установи із залучення та обслуговування фінансування, залучені міжнародні фінансові та природоохоронні організації.
3. Потреба в «зеленому» фінансуванні, що продукується суб'єктами господарювання та домогосподарствами для забезпечення розвитку виробництва чи відновлення виробництва на основі екологічних стандартів уведення підприємницької діяльності в промисловості, енергетиці, сільському господарстві, будівництві, транспорті та логістиці тощо, енергоефективності та енергоощадливості, поводженні з відходами тощо. Основними суб'єктами на цьому рівні є суб'єкти господарювання й домогосподарства, центральні та місцеві органи влади, фінансові установи із залучення й обслуговування фінансування, залучені міжнародні фінансові та природоохоронні організації.

Фінансове забезпечення «зелених» фінансів є досить дискусійним елементом, оскільки передбачає множинність форм, методів, інструментів фінансування, які сформовані на основі зарубіжного та вітчизняного досвіду. Ванг Я. та Чжі Ц. (Wang Yao & Zhi Qiang) до фінансових інструментів відносять екологічні фонди чи фонди охорони навколишнього середовища, фонди зелених інвестицій, цінні папери лісового господарства, погодні деривативи; цінні папери, пов'язані з природою, керуючись досвідом США, Швеції, Німеччини, Бразилії тощо [31, с. 313].

Сущенко О. М. фінансові інструменти «зелених» фінансів поділяє на «фіскальні, квазіфіскальні (ринкові) фінансові інструменти» [28, с. 322].

В основі фіскальних інструментів «зелених» фінансів України є податки, справляння яких нерозривно пов'язане з навколишнім середовищем, інші податкові та неподаткові надходження до бюджетів (штрафи за порушення екологічних норм і стандартів, дозволи на видобування природних ресурсів, цільові трансферти від міжнародних організацій).

Податкова система України містить податки, що можуть бути фіскальним інструментом «зелених» фінансів: екологічний податок, акцизний податок у частині пального та електроенергії, рентна плата в частині використання природних ресурсів. Екологічний податок оподатковує викиди в атмосферне повітря зі стаціонарних джерел забруднення оксидів азоту, аміаку, ацетону, бенз(о)пірену, бутилацетату, ванадію п'ятиокису, водню хлористого, окису вуглецю, сірководню, сірководню, сполук кадмію, газоподібних фтористих сполук, нікелю та його сполук, марганцю та його сполук, озону, ртуті та її сполук, свинцю та його сполук, хрому та його сполук, твердих речовин тощо; скиди безпосередньо у водні об'єкти азоту амонійного, органічних речовин, завислих речовин, нафтопродуктів, нітратів, нітритів, сульфатів, фосфатів, хлоридів тощо; «розміщення відходів (крім розміщення окремих видів (класів) відходів як вторинної сировини, що розміщуються на власних територіях (об'єктах) суб'єктів господарювання); утворення радіоактивних відходів (включаючи вже накопичені); тимчасове зберігання радіоактивних відходів їх виробниками понад установлений особливими умовами ліцензії строк» [37]. Екологічний податок нараховують за твердими ставками, що суперечить окремим принципам оподаткування та забезпечення «зеленої» економіки. Уважаємо, що посилення вимог суспільства до стану навколишнього середовища та стимулювання ефективного природокористування робить актуальним запровадження прогресивних ставок екологічного податку, принаймні для викидів в атмосферне повітря зі стаціонарних джерел забруднення чи скидів у водні об'єкти найнебезпечніших та шкідливих речовин.

Фіскальний потенціал екологічного податку для Зведеного бюджету України становив 177 млн дол. США 2017 року, 181 млн дол. США 2018 року, 236 млн дол. США 2019 року, 200 млн дол. США 2020 року, 219 млн дол. США 2021 року проти 73 млрд дол. США, тобто фактичні надходження екологічного податку не покривають навіть соті частини необхідних коштів. Екологічний податок є предметом розподілу між рівнями бюджетної системи та фондами

бюджету. Від 2018 року діє практика зарахування 45 відсотків екологічного податку до загального фонду Державного бюджету, 55 відсотків екологічного податку зараховують до спеціального фонду місцевих бюджетів, «у тому числі: до бюджетів місцевого самоврядування (крім бюджетів міст Києва та Севастополя) – 25 відсотків, обласних бюджетів та бюджету Автономної Республіки Крим – 30 відсотків, бюджетів міст Києва та Севастополя – 55 відсотків» [2]. Виняток становлять надходження екологічного податку «за викиди в атмосферне повітря двоокису вуглецю стаціонарними джерелами забруднення, який зараховується до загального фонду державного бюджету у повному обсязі та екологічного податку за утворення радіоактивних відходів (включаючи вже накопичені) та/або тимчасове зберігання радіоактивних відходів їх виробниками понад встановлений особливими умовами ліцензії строк, який зараховується до спеціального фонду державного бюджету у повному обсязі» [38]. На нашу думку, необхідно переглянути підходи до розподілу надходжень від екологічного податку в напрямі перенесення до спеціального фонду бюджету.

Екологічна складова присутня в інших податках, наприклад, акцизному податку в частині оподаткування транспортних засобів, пального та електроенергії. Акцизним податком для екологічних цілей оподатковують транспортні засоби (моторні транспортні засоби, призначені для перевезення 10 осіб і більше, моторні транспортні засоби для перевезення вантажів, мотоцикли (включаючи мопеди) та велосипеди з допоміжним двигуном, автомобілі легкові та інші моторні транспортні засоби), пальне (легкі дистилати, середні дистилати, бензини спеціальні, бензини моторні, гас, паливо моторне альтернативне, біодизель та його суміші тощо), електроенергію. Ставки акцизного податку для цілей екологічного оподаткування слід уважати обмежено прогресивними, оскільки ставка на оподаткування моторних транспортних засобів, призначених для перевезення 10 осіб і більше, включаючи водія, збільшується зі збільшенням об'єму циліндрів двигуна, із перевищенням 8 років використання, автомобілів легкових – зі збільшенням об'єму циліндрів двигуна, кількості повних календарних років за роком виробництва, моторних транспортних засобів для перевезення вантажів – зі збільшенням вантажопідйомності, об'єму циліндрів двигуна, із перевищенням 8 років використання тощо. До доходів спеціального фонду Державного бюджету України зараховують акцизний податок із вироблених в Україні пального й транспортних засобів, акцизний податок з увезених на територію України пального й транспортних засобів за винятком 13,44 відсотка таких надходжень, що спрямовуються до загального фонду бюджетів сільських, селищних, міських територіальних громад і не матимуть прямого екологічного спрямування.

Рентна плата в частині використання природних ресурсів оподатковує «користування надрами для видобування корисних копалин, користування надрами в цілях, не пов'язаних з видобуванням корисних копалин; користування радіочастотним ресурсом України; за спеціальне використання води; за спеціальне використання лісових ресурсів» [30]. На прикладі рентної плати за спеціальне використання води Україна реалізує стимулювання ефективного та раціонального використання води згідно із затвердженими лімітами. П. 255.11.13 Податкового кодексу України визначає стягнення рентної плати за спеціальне використання води в п'ятикратному розмірі в разі перевищення встановленого річного ліміту використання води. На прикладі інших видів рентної плати така прогресивність оподаткування відсутня, що вказує на недоліки сучасного екологічного оподаткування. Надходження рентної плати за воду переважно зараховують до загального фонду Державного бюджету України чи місцевих бюджетів, виняток становить «лише 10 відсотків рентної плати за спеціальне використання води (крім рентної плати за спеціальне використання води водних об'єктів місцевого значення); 26 відсотків рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів у частині деревини, заготовленої в порядку рубок головного користування» [36]; 45 відсотків рентної плати за спеціальне використання води без її вилучення з водних об'єктів для потреб гідроенергетики – надходження зараховують до спеціального фонду Державного бюджету України.

За звітними даними Організації економічного співробітництва та розвитку, визначено рівень сплати екологічних податків до ВВП України 2020 року – 1,94%, що значно відрізняється від відповідного показника розвинутих держав: середній показник по ОЕСР – 2,27%. Лідерами за надходженнями екологічних податків відповідно до ВВП є Сербія – 4,21%, Хорватія – 3,91%, Греція – 3,77%, Словенія – 3,61%, Нідерланди – 3,55%, Латвія – 3,31%, Данія – 3,17%, Італія – 3,08%, Болгарія – 3,03%, Естонія – 2,99%, Чорногорія – 2,96%, Фінляндія – 2,73%, Корея – 2,66%, Туреччина – 2,63%, Ізраїль – 2,55%, Кіпр – 2,48%, Угорщина – 2,46%, Польща – 2,41%, Франція – 2,38%, Португалія – 2,38%, Чехія – 2,28%, Австрія – 2,1%, Швеція – 2,07%, Велика Британія – 2,03%, Бельгія – 2,01%, Норвегія – 1,98%, Литва – 1,98% тощо [9].

Отже, фінансові інструменти «зелених» фінансів в Україні визначені податковим та бюджетним законодавством, проте не повною мірою відповідають забезпеченню вимог загальності екологічного оподаткування та рівності всіх платників екологічних податків, фінансової достатності для реалізації «зелених» проєктів, стабільності, рівномірності та зручності сплати, цільового призначення. Надходження екологічних податків слід повністю зараховувати до

спеціального фонду державного та місцевих бюджетів із наступним спрямуванням на потреби охорони навколишнього середовища та впровадження інноваційних «зелених» технологій.

Квазіфіскальні інструменти «зелених» фінансів базуються на кредитній чи борговій основі. Найпоширенішим у світі квазіфіскальним інструментом «зелених» фінансів, який можуть застосовувати й корпорації, є «зелені» облигації. «Зелені» облигації запроваджені до цивільний обігу Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення залучення інвестицій та запровадження нових фінансових інструментів» від 19.06.2020 № 738-IX як «облигації, проспект (рішення про емісію, а для державних облигацій України – умови розміщення) яких передбачає (передбачають) використання залучених коштів виключно на фінансування екологічного проєкту або окремого його етапу» [23]. Підставою для емісії «зелених» облигацій має бути «проєкт екологічного спрямування, виключно проєкт у сфері альтернативної енергетики, енергоефективності, мінімізації утворення, утилізації та переробки відходів, впровадження екологічно чистого транспорту, органічного землеробства, збереження флори і фауни, водних і земельних ресурсів, адаптації до змін клімату, а також інший проєкт, спрямований на захист навколишнього природного середовища, впровадження екологічних стандартів, скорочення викидів у навколишнє природне середовище» [22]. Перші емісії «зелених» облигацій українськими емітентами відбулися у 2019-2021 роках. У листопаді 2019 року ДТЕК розмістила облигації на Ірландській фондовій біржі строком обігу п'ять років за ставкою 8,5% річних на потреби відновлюваної енергетики, у тому числі на будівництво Тілігульської ВЕС. У листопаді 2021 року державна компанія «Укренерго» розмістила зелені облигації на Лондонській фондовій біржі строком обігу п'ять років за ставкою 6,875% річних. Емісій «зелених» державних облигацій не відбувалося, що пов'язане з воєнним станом та емісією ОВДП й ОЗДП, проте потенціал фінансового забезпечення екологічних проєктів за участі фондового інструменту «зелених» фінансів залишається та актуалізується політичними й фінансовими протиріччями обслуговування «зелених» облигацій ДТЕК та Укренерго. Кумулятивний випуск зелених облигацій України, за оцінками Міжнародного валютного фонду, становив 1,2 млрд дол. США [8, с. 44].

Таблиця 1. Кумулятивний випуск зелених облигацій на ринках, що розвиваються, 2012-2022, млн дол. США. (Джерело: [8, с. 44])

Країна	Обсяг випуску зелених облигацій	Країна	Обсяг випуску зелених облигацій
Китай	163,9	Чилі	14,1
Індонезія	8,0	Колумбія	0,8
Малайзія	1,3	Еквадор	0,2
Філіппіни	2,8	Гватемала	0,7
Таїланд	3,6	Мексика	2,9
В'єтнам	0,2	Панама	0,3
Вірменія	0,1	Перу	1,5
Чехія	7,9	Уругвай	0,4
Естонія	0,2	Єгипет	0,9
Грузія	0,8	Ліван	0,1
Угорщина	6,7	Марокко	0,1
Латвія	0,3	Саудівська Аравія	4,4
Литва	0,5	Об'єднані Арабські Емірати	5,1
Польща	7,0	Індія	12,9
Румунія	2,8	Пакистан	0,5
Сербія	1,2	Кенія	0,1
Словенія	0,1	Нігерія	0,2
Словаччина	1,3	Південна Африка	2,0
Україна	1,2	Бразилія	9,4
Аргентина	1,0		

Емісій «зелених» облигацій місцевими органами влади не відбувалося, однак із 2018 року триває активізація боргової активності українських міських рад [1, с. 66]; такий фінансовий інструмент має стати альтернативою позикам місцевих органів влади на потреби енергоефективності, охорони навколишнього середовища тощо. Північна екологічна фінансова корпорація (НЕФКО) має досвід кредитування українських міст за програмами «Еко-ефективність» та «Чисте виробництво». Такими кредитами протягом 2017 року скористалися Івано-Франківська, Прилуцька, Білоцерківська, Баранівська, Чортківська, Кам'янська, Покровська, Балаклійська міські ради; 2018 року – Луцька, Кропивницька, Нікопольська, Овруцька, Олевська, Ужгородська, Криворізька, Тернопільська, Нетішинська, Тростянецька, Ніжинська, Рівненська, Тернівська, Вишнева міські ради; 2019 року – Білоцерківська, Первомайська, Славутицька, Бахмутська, Канівська, Мирноградська, Фастівська, Мелітопольська, Прилуцька, Покровська, Кременська, Ізюмська, Сумська, Вінницька, Кропивницька міські ради; 2020 року – Броварська, Васильківська, Тростянецька, Кременчуцька, Миколаївська, Чугуївська, Івано-Франківська, Луцька, Рівненська, Сумська, Золочівська, Горішньоплавнівська,

Лубенська міська ради; 2021 року – Хмельницька, Чортківська, Славутицька, Бердичівська, Козятинська, Ковельська, Славутиська, Овруцька, Мереф'янська, Красилівська, Балаклійська, Дружківська, Вишнева міські ради. Обсяги фінансування від НЕФКО коливалися від 195 млн гривень до 875 млн гривень, а середній термін кредитування – від 6 до 9 років (Рис. 1). У 2022-2023 роках позик на потреби енергоефективності, охорони навколишнього середовища не надавали, що пов'язане з повномасштабним уторгненням РФ та зміною пріоритетів формування й використання публічних фінансових ресурсів.

Рис. 1. Кредити НЕФКО місцевим радам у 2017-2023 роках. (Джерело: дані Міністерства фінансів України)

ДИСКУСІЯ

Урахування міжнародного та вітчизняного досвіду «зеленого» фінансування дозволяє нам погодитися з думками провідних економістів у царині зеленого фінансування (Ванг Я., Чжі Ц., Ванг Я., Хене Н., Хосла С., Фекете А., Гілберт А.) та визначити як основні фінансові інструменти екологічні податки (екологічний податок, акцизний податок, рентну плату) та кошти, залучені від розміщення «зелених облігацій». Альтернативними можуть бути штрафи та санкції за недотримання екологічного законодавства, трансфери й безповоротна допомога міжнародних організацій. Сукупність вищевказаних фінансових інструментів має бути залучена до формування публічної частини фінансових ресурсів (Рис. 2), необхідних для повоєнного відновлення України на засадах «зелених» фінансів.

Рис. 2. Публічні фінансові ресурси для потреб «зелених» фінансів.

До формування корпоративної частини фінансових ресурсів, необхідних для повоєнного відновлення України на засадах «зелених» фінансів, слід віднести «зелені» корпоративні облигації, власні фінансові ресурси, державну допомогу суб'єктам господарювання на охорону навколишнього природного середовища, яка фінансується з Державного бюджету України, «зелені» кредити від комерційних банків, гранти й кредити міжнародних організацій.

ВИСНОВКИ

Повоєнне відновлення України рекомендовано здійснювати на засадах «зелених» фінансів із дотриманням зобов'язань реалізовувати Європейський зелений курс. Для повоєнного відновлення України на засадах «зелених» фінансів слід забезпечити здійснення комплексних заходів за такими напрямками:

підвищення суспільної поінформованості щодо «зелених» фінансів та впровадження екологічної грамотності населення, запровадження прогресивних ставок екологічного податку та рентної плати тощо; перегляд підходів до формування бюджету та внесення надходжень екологічних податків до спецфонду бюджетів; забезпечення диверсифікації фінансування для реалізації проєктів екологічного спрямування; створення передумов для запровадження ринку зелених облигацій, емітентами яких буде держава, місцеві органи влади й суб'єкти господарювання; розробка й реалізація державних цільових програм та екологічних проєктів, які будуть фінансувати за рахунок податкових і неподаткових надходжень; запровадження фіскальних і нефіскальних стимулів реалізації екологічних проєктів тощо.

У перспективі саме ці заходи потрібно досліджувати більш глибоко для вироблення чітких стратегій зеленого фінансування та розрахунку його впливу на темпи економічного зростання.

ДОДАТКОВА ІНФОРМАЦІЯ

ВНЕСОК АВТОРІВ

Розробка концепції: Варченко О.

Супровід даних: Варченко О.

Формальний аналіз: Драган О.

Методологія: Рибак Н.

Програмне забезпечення: Ткаченко К.

Джерела: Ткаченко К., Зубченко В.

Контроль: Варченко О., Драган О.

Перевірка: Варченко О., Драган О.

Дослідження: Варченко О., Ткаченко К.

Візуалізація: Рибак Н., Зубченко В.

Управління проєктом: Варченко О.

Написання – рецензування та редагування: Варченко О., Зубченко В.

Написання - оригінальний рукопис: Варченко О., Варченко О., Ткаченко К.

ФІНАНСУВАННЯ

Автор(и) не отримував(-ли) фінансування для цього рукопису.

КОНФЛІКТ ІНТЕРЕСІВ

Автор(и) заявляє(-ють) про відсутність конфлікту інтересів.

REFERENCES / ЛІТЕРАТУРА

1. Boyko, S., Dragan, O., & Tkachenko, K. (2020). Current trends in debt policy of city councils and directions of its improvement. *Ekonomika ta upravlinnia APK*, 1, 56–67. <http://dx.doi.org/10.33245/2310-9262-2020-155-1-56-67>.
2. Budget Code of Ukraine. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>
3. Bulavynets, V. M. (2020). Environmental taxation as a tool of "green" finance. *Efektivna ekonomika*, 12. <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8462>
4. Chengchao, Lv, Baocheng, B., Chien-Chiang, L., & Zhiwen, H. (2021). Regional gap and the trend of green finance

- development in China. *Energy Economics*, 102(C). <https://doi.org/10.1016/j.eneco.2021.105476>
5. Dobrovolska, O. V. (2018). "Green finance" as a component of the paradigm of sustainable development. *Biznes Inform*, 5, 287-294. http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/binf_2018_5_44.pdf
6. Dubko, A. S. (2022). Implementation and development of green finance in Ukraine: European integration context and legal basis. *Nove ukrainske pravo*, 6/1. <https://doi.org/10.51989/NUL.2022.6.1.15>
7. Dyba, M.I., & Herneho, Yu.O. (2021). The financing potential of green course initiatives in Ukraine. *Finansy Ukrainy*, 2, 73-84. <https://doi.org/10.33763/finukr2021.02.073>
8. Emerging Market Green Bonds. (n.d.). <https://www.ifc.org/content/dam/ifc/doc/2023/ifc-amundi-emerging-market-green-bonds-july2023.pdf>
9. Environmentaltaxation. URL: <https://www.oecd.org/environment/environmentaltaxation.htm>
10. Exploring Green Finance Incentives in China, PWC. (n.d.). <https://silo.tips/download/exploring-green-finance-incentives-in-china>
11. G20 green finance synthesis report (2016). <http://www.g20.utoronto.ca/2016/green-finance-synthesis.pdf>
12. Hatska, L. P. (2017). "Green" perspectives of financial development. *Mizhnarodnyi naukovy izhurnal "Internauka". Seriya: Ekonomichni nauky*, 6(6), 20-23. <https://www.inter-nauka.com/uploads/public/15079910273889.pdf>
13. Höhne, N., Khosla, S., Fekete, H., & Gilbert, A. (2012). Mapping of Green Finance Delivered by IDFC Members in 2011. Ecofys. https://www.idfc.org/wp-content/uploads/2019/03/idfc_green_finance_mapping_report_2012_06-14-12.pdf
14. Karlin, M. (2018). Problems and prospects of using "green" finances by territorial communities: world experience and Ukraine. *Ekonomichnyi chasopys Skhidnoevropeiskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky*, 1(13), 148-156. http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&S21P03=FILA=&S21STR=echcenu_2018_1_23
15. Khan, M. A., Riaz, H., Ahmed, M., & Saeed, A. (2022). Does green finance really deliver what is expected? An empirical perspective. *Borsa Istanbul Review*, 22(3), 586-593. <https://doi.org/10.1016/j.bir.2021.07.006>
16. Komisaruk, N. O. (2014). "Green investments" as a form of budgetary financing of environmental protection measures. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriya Pravo*, 25, 159-161. http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/nvuzhpr_2014_25_40.pdf
17. Kornivska, V. O. (2022). The Ukrainian military crisis as part of the profound world transformation process: financial mechanisms of stabilization and recovery. *Problemy ekonomiky*, 2, 22-31. <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2022-2-22-31>
18. Kozarezenko, L. V. (2023). Determinants of implementing the principles of "green" budgeting. *Ekonomichnyi visnyk universytetu*, 56, 174-182. <https://doi.org/10.31470/2306-546X-2023-56-174-182>
19. Latynin, M., & Bilovitska, Yu. (2022). Theoretical approaches to the functioning of state policy mechanisms for the sustainable development of the "green" economy in Ukraine. *Naukovyi visnyk: Derzhavne upravlinnia*, 1(11), 74-91. [https://doi.org/10.33269/2618-0065-2022-1\(11\)-74-91](https://doi.org/10.33269/2618-0065-2022-1(11)-74-91)
20. Lindenberg, N. (2014, April 15). Definition of Green Finance. <https://ssrn.com/abstract=2446496>
21. Mo, Y., Sun, D., & Zhang, Y. (2023). Green Finance Assists Agricultural Sustainable Development: Evidence from China. *Sustainability*, 15, 2056. <https://doi.org/10.3390/su15032056>
22. On capital markets and organized commodity markets: Law of Ukraine. (n.d.). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15?find=1&text=%D0%B7%D0%B5%D0%BB%D0%B5#w1_3
23. On making changes to some legislative acts of Ukraine regarding the simplification of investment attraction and the introduction of new financial instruments: Law of Ukraine. (n.d.). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/738-20#Text>
24. Ozili, P. K. (2021). Digital Finance, Green Finance and Social Finance: Is there a Link? *Financia lInternet Quarterly*, 17(1), 1-7. <http://dx.doi.org/10.2478/fiqf-2021-0001>
25. Pearce D., Barbier E., & Markandaya, A. (1989). Blueprint for a Green Economy. London: Earthscan. <https://www.iied.org/5008iied>
26. Salazar, J. (1998). Environmental Finance: Linking Two World; Proceedings of the Workshop on Finance Innovations for Biodiversity; Bratislava, Slovakia. 2-18. <https://www.scirp.org/reference/referencespapers?referenceid=2806043>
27. Sun, J., Zhai, N., Miao, J., & Sun, H. (2023). Can Green Finance Effectively Promote the Carbon Emission Reduction in "Local-Neighborhood" Areas? — Empirical Evidence from China. *Agriculture*, 12, 1550. <https://doi.org/10.3390/agriculture12101550>
28. Sushchenko, O. M. (2021). Fiscal Policy of Ukraine in the Paradigm of Sustainable Development. ... Dr. Econ. Sciences: 08.00.08 / Sushchenko Oleksandr Mykolaiovych; M-vo of Education and Science of Ukraine, State Higher Educational Institution "Kyiv. National. Econ. University of them. V. Hetman". Kyiv.
29. Tarasova, O. (2022). Features of sustainable investment in the development of the economy. *Visnyk Khmelnytskoho*

- natsionalnoho universytetu*, 6(2), 168-177.
[https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-312-6\(2\)-29](https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-312-6(2)-29)
30. Tax Code of Ukraine. (n.d.).
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
31. Wang, Y., & Zhi, Q. (2016). The role of green finance in environmental protection: Two aspects of market mechanism and policies. *Energy Procedia*, 104, 311–316.
<https://doi.org/10.1016/j.egypro.2016.12.053>
32. Wang, Y., Zhao, N., Lei, X., & Long, R. (2021). Green Finance Innovation and Regional Green Development. *Sustainability*, 13, 8230.
<https://doi.org/10.3390/su13158230>
33. Zadek, S., & Flynn, C. (2013). Southoriginating Green Finance: Exploring the Potential, Geneva International Finance Dialogues, Geneva.
https://www.iisd.org/system/files/publications/south-originated_green_finance_en.pdf
34. Zakharchenko, N.V. (2019). Financing mechanisms for "green" investments. *Environmental management*, 1, 166-180. <https://doi.org/10.33271/ev/65.166>
35. Zhyber, T. V. (2022). The use of climate labeling as a green budgeting tool in Ukraine: recommendations and perspectives. *Finansy Ukrainy*, 5, 29-42.
<https://doi.org/10.33763/finukr2022.05.029>
36. Vatamaniuk-Zelinska, U.Z., Sytnyk, N.S., Stasyshyn, A.V., & Kruhliakova, V.V. (2021). Biudzhetni menedzhment: navchalnyi posibnyk. Lviv: Vydavnytstvo «Mahnoliia». https://document.kdu.edu.ua/info_zab/072_1343.pdf
37. Zvit z vykonannya dorozhnoi karty realizatsii Stratehii rozvytku finansovoho sektoru Ukrainy do 2025 roku stanom na kinets 2022 roku. (n.d.).
<https://bank.gov.ua/ua/files/FSYbhBgYWGfNqLM>
38. EKSPERTNYI VYSNOVOK Ministerstva finansiv Ukrainy do zakonoproektu «Pro vnesennia zmin do Biudzhethnoho kodeksu Ukrainy shchodo vykorystannia ekolohichnoho podatku» zghidno zi statteiu 27 Biudzhethnoho kodeksu Ukrainy. (n.d.).
https://www.kmu.gov.ua/storage/app/bills_documents/document-2174709.pdf

Olga Varchenko, Olga Varchenko, Oksana Drahan, Kateryna Tkachenko, Nadiia Rybak, Viktoria Zubchenko

«GREEN FINANCE» IN THE POST-WAR RECONSTRUCTION OF UKRAINE: ORGANIZATIONAL AND FINANCIAL ASPECTS

The purpose of the article is to study the essence of «green» finance in the context of sustainable development on the basis of the «green» economy and under the conditions of the need for the post-war recovery of Ukraine. To achieve the outlined goal, the following tasks were performed: an analysis of approaches to understanding the essence of «green» finance was carried out, institutional and organizational support for «green» finance was determined, and financial instruments of «green» finance were systematized.

The following methods were used in the study: dialectical and historical - to study the evolution of «green» finance, and its financial instruments; induction and deduction, a systematic approach - to determine the essence of «green» finance and the main organizational and financial aspects, a comparative method - to study the degree of activation of «green» financing in OECD countries, etc.

It is recommended that the post-war recovery of Ukraine should be carried out on the basis of «green» finances, in compliance with the obligations to implement the European Green Course. To restore Ukraine on the basis of «green» finance, it is necessary to ensure the implementation of comprehensive measures in the following areas: raising awareness and public awareness of "green" finance, opportunities for financial participation in the implementation of environmental policy and environmental projects; introduction of progressive rates for environmental tax, rent, etc.; review of the budget policy and transfer of environmental tax revenues to the special fund of the state and local budgets; ensuring the attraction of funding from various sources for the implementation of environmental projects; creation of prerequisites for the introduction of the green bond market, the issuers of which will be the state, local authorities and business entities; development and implementation of state targeted programs and environmental projects, which will be financed from tax and non-tax revenues; introduction of fiscal and non-fiscal incentives for the implementation of environmental projects, etc.

Keywords: green finance, green financing, green bonds, green loans, environmental tax

JEL Classification: Q20, Q32